

Dalmácie s Naronou a Epidaurum i vnitrozemí dalmácké, kde opoždění a povrchnost romanisace způsobily, že se zde latinské nápisy vyskytují místy pořídku a místy i nevyskytují. Obecnější problematické jsou věnovány rozboru dějin obyvatelstva a poměru měst a venkova. Tu zasluhuje pozornost rozbor politiky občanského práva (str. 180).

Alföldyho rozbor spočívají na bohaté znalosti materiálů i literatury. Některé závěry na základě rozboru vlastních jmen však zůstávají neověřitelnými, protože jejich rozboru bude věnováno místo až ve druhém svazku. Přesto však je možno o zařazení některých slov vznést pochybnosti. Tak autor považuje (str. 41) za keltaké slovo *Parmanicus*, ale srovnáme-li řecké *stoba-nikos* (= ἡ τῶ στροβείν νικῶσα — *Hesych.*), pak *Parma-nikos* = *parmou* (štítem) *vítězíci*. Jméno *Teuta* (str. 52) odvozuje z jihovýchodních vlivů, ale srov. jméno keltakého Merkura *Teutates* (Lucan. Pharsal. 1, 445—6). Na str. 116 se *collegium dendroforum* vypočítává mezi řemeslníky, ale patří ke kultu Velké Matky a Attida (srov. Wissowa, *RuKdR*², 322⁶). Na str. 206 autor hovoří o uvolnění vztahů k Itálii pro jakési ochromení hospodářského života ve 3. stol., ale spíše bychom toto uvolnění mohli vysvětlit touhou dalmáckého obyvatelstva, složeného z většího počtu římských občanů, po osamostatnění.

Poslední kapitola (Zur Bevölkerung in der Spätantike, str. 212 n.) zpracoval A. Móscy. Její název je přilehavější nežli názvy předchozích kapitol, které jsou namnoze rovněž jen příspěvky k určité problematice.

Autor dává velmi názorně nahlédnout do techniky své práce. Ukazuje, že malý počet nápisů nutí badatele pracovat jen s velkými skupinami obyvatelstva a že přílišné dělení malých čísel by vedlo k nepřesnostem, ba i ke zkreslení. Zajímavé je však jeho zjištění, že poměr počtů nápisů k počtu obyvatelstva, na něž připadají, je přibližně stejný jako v předchozích údobích, ba v Saloně je ještě příznivější než v Pannonii za raního principátu. Na základě toho usuzuje, že počet nápisů je závislý na urbanizaci a rozkvětu municipií a že jejich nedostatek může svědčit o krizi městského života. Od čtvrtého století se na nápisech objevují jen romanizované vrstvy obyvatelstva, mezi nimiž se teď vyskytují jména a hodnosti církevních hodnostářů. Menší počet nápisů a jejich stoupající úbytek vysvětluje autor ústupem vzdělání, nikoliv významu společenských vrstev.

Zvláště za jímavé jsou jeho postřehy o změnách ve vlastních jmenech. Ukazuje zde např. na to, jak hromadným udělením jména *Aurelius* ztratila poněmáhlu gentilicia na významu a přestala se dávat. Podržují si je toliko významnější rodiny, jejichž gentilicia utvrzují jejich společenskou úlohu a starou tradici. Některá stará gentilicia dostávají nový obsah, jsou-li dávana novým nositelům. Tak *Valerius* u vojáků vyjadřuje to, že stojí při Dioklecianovi, *Flavius* že při Konstantinově nebo pozdější dynastii (str. 218). Že tu jde o gentilicium jiného typu než dříve, ukazuje autorovi to, že je nacházíme před obvyklým gentiliciem, např. *Flavius Julius Zaconus*. Tato pozorování jsou nesporně velmi zajímavá, ale potřebovala by ještě dalšího ověření. — Závěrem si autor všimá nových jmen. Snaží se je připsat jednotlivým vrstvám nebo národnostem a ukazuje na přínos nových přistěhovalců i na to, že z jmen je vidět přitažlivost Salony i pro 5. století n. l. K některým jmenům: *Isidorus* není křesťanské, nýbrž spíše židovské, bezbarvá nejsou jména *Exsuperius*, srov. *Deus Summus Exsuperantius* (str. 221), a *Saturninus* v Africe, kde byl hojně rozšířen kult Saturna, ztotožňovaného s Baalem (str. 223).

Kniha obou maďarských badatelů přináší mnoho zajímavého, porůznu roztroušeného materiálu, kriticky jej hodnotí a zajímavě řadí, i když veškerou problematiku obyvatelstva nevyčerpává. Je to cenný příspěvek k problematice Dalmácie. Bylo by nepochybně poučné srovnat některé jejich závěry i na materiálu jiných provincií Balkánského poloostrova.

Radislav Hošek

Mistr Jan Hus, O církvi. Přeložili a poznámkami opatřili *František M. Dobiáš* a *Amedeo Molnár*. Úvod napsal *Josef Hrabák*. Praha, Nakladatelství ČSAV, 1965. Stran 311.

V Husově jubilejním roce 1965 se českému čtenáři dostal do rukou překlad Husova traktátu „De ecclesia“. Toto stěžejní Husovo dílo tak vychází česky podruhé. Poprvé bylo přeloženo Milanem Svobodou ve sbírce, vydávané Václavem Flajšhansem (M. Jana Husi Sebrané spisy, Svazek I, řada první, spisy latinské díl I., Praha 1904, str. 263—413) a kromě toho se mohli čtenáři s některými jeho kapitolami seznámit v Molnárově a Dobiášově překladu ve „Výboru z české literatury doby husitské“ (I, Praha 1963) a v „Antologii z dějin československé filosofie“ (Praha 1963).

Jistě není třeba šít se o významu Husova spisu „De ecclesia“ ani o tom, jak záslužným činem je jeho překlad. Věnujme zde pozornost výsledku Dobiášovy a Molnárovy překladatelské práce. Její hodnota vynikne už tehdy, srovnáme-li tohoto nového českého Husa se Svobodovým překladem. Ten nejen že je dnes zastaralý, ale ani ve své době nevyhovoval požadavkům, jaké naň měly být kladeny, zůstáváje mnohde povrchním a nepřesným. Svoboda užil stylu, který se jevil starožitným už v roce 1904. Názorně je možno demonstrovat to aspoň na několika namátkou zvolených ukázkách:

Thomson (M. Jan Hus, Tractatus de ecclesia, Praha 1958) str. 201: „Ipsi enim vere concipiunt quod actum ut sit virtuosus, octo circumstancie rectificant, que patent in hoc versu...“

Svobodův překlad str. 390: „Nebot oni vskutku pochopují, že skutek, aby byl ctnostný, opravňuje osm okolností, které jsou patry z tohoto verše...“

Nový překlad str. 192: „Sami totiž po pravdě chápou, že čin, aby byl ctnostný, usměřňuje osm okolností, které vyplývají z tohoto verše...“

Thomson (tamtéž): „... ad excellenciam suam et ad excusandum peccata sua...“

Svoboda (tamtéž): „... k svému povýšení a k vymlouvání svých hříchů...“

Nový překlad (tamtéž): „... aby sami vynikli a aby omluvili své hříchy...“

Thomson str. 195: „Unde vellem quod sanctus Bernhardus ad istum casum responderet...“

Svoboda str. 385: „Proto bych si přál, aby v tomto případě odpověděl sv. Bernardovi (?) následně...“

Nový překlad str. 187: „Proto bych si přál vědět, jak by se svatý Bernard vyjádřil k tomuhle případu...“

Dobiáš a Molnár vynechávají ve shodě s duchem češtiny „inquit“, vložená v originále do prostředí citátů; Svoboda je překládá „vece“. Vhodnější než u Svobody je také zachování latinského znění uvozovacích citací autorit z dekretů, např.: *Thomson str. 20:* „... ut dicitur in Extravagante Bonifacii VIII, que sic incipit ‚Unam sanctam‘...“; *Svoboda str. 278:* „... jak se praví ve zvláštním dekretálu Bonifácově, kde počínaje slovy ‚Jednu svatou‘, ‚vece...“; *nový překlad str. 38:* „... jak se říká v Extravagantes v bulle Bonifáce VIII., začínající slovy Unam sanctam...“. Na druhé straně autoři nového překladu správně uvádějí český tvar některých vlastních jmen, např. Ranulf Higden je u Svobody citován v Husově vlastním a běžně středověkém tvaru „Cestrensis“, u Dobiáše a Molnára „Chesterský“.

Svoboda mohl užít pouze frankfurtského (1715) upraveného vydání Illyrikova norimberského tisku Husových spisů z roku 1558, noví překladatelé měli již před sebou Thomsonovu edici „Tractatus de ecclesia“ (Cambridge 1956, Praha 1958). Ta je však, jak bývá opětovně konstatováno, místy chybná, a proto ji Dobiáš a Molnár srovnali se čtením rukopisů a na mnoha místech znění Thomsonova textu opravili anebo doplnili. Jejich překlad Husova spisu se tedy zakládá na revidované edici Thomsonově. V souladu se zásadou držet se rukopisů tam, kde se od nich Thomson odchyluje, se vrátili rovněž k původnímu Husovu a vůbec středověkému způsobu citování autorit, zejména biblických.

Julie Nováková vytyčila před nedávnem (LF 1963, str. 13—24) zásadu, která vyplynula z její práce s dílem Komenského, že překladatel by měl k originálnímu textu přistupovat i textově-kriticky, t. j. dělat konjekтуры. Dobiáš a Molnár dospěli, jak vidíme, k téže zásadě při práci s Husem. Nové konjekтуры jim nadto umožnila skutečnost, že měli možnost revidovat vy-

dány text podle rukopisů, přičemž některé z nich vydavateli samému nebyly přístupny.

Že se překladatelé věnovali tomuto dílu po dlouhou dobu, o tom svědčí i to, že ukázek z traktátu „De ecclesia“ v jejich překladu bylo užito, jak jsem se zmínila, už v „Antologii z dějin česko-slovenské filosofie“ (kap. 17, 21) a ve „Výboru z české literatury doby husitské“ (kap. 3,21). Na nevhodnější pečlivost překladatelské práce při přípravě definitivního znění českého textu spisu „O církvi“ ukazuje srovnání pasáží ve „Výboru“ a „Antologii“ s odpovídajícími místy v nyní vydané knize. Jejich znění se na nejednom místě liší. Ne sice podstatně, po stránce chápání Husových myšlenek, nýbrž ve formulačních jednotlivostech, někde stylisticky, mnohde syntakticky a dosti často v morfologii. Vidíme, že se Dobiáš a Molnár snažili udělat text co nejsrozumitelnějším a co nejmodernějším, jestliže např. v knižním vydání odstranili některé archaismy, zachované v ukázkách „Výboru“ nebo „Antologie“. Dosti výrazné je to např. u biblických citátů: v ukázkách jsou překladatelé poplatní kralickému znění rozhodně víc než v knižním vydání.

Na několika místech by však přece jen bylo snad možné udělat text ještě srozumitelnějším. Tak hned na str. 23 na začátku první kapitoly zarazí laického čtenáře, neznalého rozdílu mezi credere in, aliquid a alicui formulace „*věrně věřit svatou církev obecnou*“ (Svoboda nepřesně „*věrně věřit v církev svatou katolickou*). Na str. 192 jsou slova originálu „*glosabunt sinistre*“ přeložena „*budou dělat nejapné poznámky*“ (Svoboda „*opatří ho škodlivé poznámkami*“), ačkoli z kontextu je zřejmé, že jde o kritiku vykladačské praxe a ačkoli na jiném místě (str. 96) je „*glosant*“ přeloženo podle mého názoru daleko vhodněji jako „*opatří vysvětlivkami*“ (Svoboda „*vykládají*“). — Překlad „*beatus*“ jako „*blažený*“ (str. 185 a dále) případně českému čtenáři poněkud cizí. Nebyl by vhodnější výraz „*blahoslavený*“, užitý v „Antologii“? Naopak jistě výstižně nahradili překladatelé ekvivalent „*poddaný*“ („*subditus*“), jehož užili ve „Výboru“, slovem „*podřizovaný*“.

Překlad je doprovázen poznámkami k latinskému textu (jsou v nich zaznamenány překladateli přijaté rukopisné odchylky od Thomsonovy edice), Husovým „Registrem“, vysvětlivkami, které zaznamenávají také Husovy výpůjčky z Viklefa a citované autority podle jednotlivých kapitol, rejstřík biblických míst, rejstřík autorit a jmenný rejstřík.

V úvodu seznamuje Josef Hrabák čtenáře především s Husem, a to s Husem-učencem i lidovým kazatelem. Pak se obrací k výkladu o traktátu „O církvi“, srovnává jej s jeho českým protějškem, „Knižkami o svatokupectví“, mluví o dobovém významu a ideovém obsahu spisu, o jeho vztahu k Viklefovi, o dalších osudech a o působení na pozdější myšlení, o jeho literární hodnotě i o významu pro dnešního čtenáře.

Závěrem můžeme jen konstatovat užitečnost nového, tolik potřebného překladu tohoto díla, slavného nejen ve své a v naší vlasti, a vyslovit přání, abychom se brzy dočkali dalších překladatelských i vydavatelských činů v této aktuální oblasti.

Jana Nechutová

Jiří Kejř, Stát, církev a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské. Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, r. 74, seš. 14, Praha 1964. Stran 63.

K latinské literatuře Husovy doby je třeba počítat i kvestiové projevy, jimž doposud nebylo věnováno dost pozornosti ani z hlediska literárněhistorického a filologického (výjimkou je vydání Husova „Quodlibetu“ Bohumilem Rybou) ani jako pramenům k poznání právních názorů stran v husitské revoluci. Snad ještě nejspíše se jich užilo jako pramenů historických. Tak čerpal z kvestií zejména Jan Sedlák ve svých „Studiích a textech“ a v monografii „M. Jan Hus“ a F. M. Bartoš ve studiích „Husitství a cizina“ a „Do čtyř pražských artykulů“ a v řadě článků. Tento poměrný nezáměr má nemalý podíl viny i na tom, že husitské kvestie nejsou do dnes v naprosté většině vydány — kromě několika textů, otištěných Palackým v „Dokumentech“, dále Sedlákem a příležitostně i jinými badateli.

Právnícké analýze literatury husitské doby se soustavně již delší dobu věnuje Jiří Kejř, vycházející přitom především z kvestiové literatury, z rozborů kvodlibetních disputací. Výsledkem